

●
●
●

Enquête nieuwe examenprogramma voor het vak geschiedenis

SLO • nationaal expertisecentrum leerplanontwikkeling

Enquête nieuwe examenprogramma voor het vak geschiedenis

Albert van der Kaap

Enschede, mei 2009

slo

nationaal
expertisecentrum
leerplan-
ontwikkeling

Verantwoording

© 2009 Stichting leerplanontwikkeling (SLO), Enschede

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of enige andere manier zonder voorafgaande toestemming van de uitgever.

Auteur: Albert van der Kaap

Informatie

SLO

Secretariaat tweede fase

Postbus 2041, 7500 CA Enschede

Telefoon secretariaat 053 4840 662

Internet: www.slo.nl

E-mail: tweedefase@slo.nl

AN: 3.5091.205

Inhoud

Inleiding	5
1. Samenvatting	9
2. Contacttijd	11
2.1 Verschil in contacttijd	11
2.2 Verschillen tussen C&M en E&M	12
3. Het examenprogramma	13
3.1 Oriëntatiekennis en thema's	13
3.2 Domein D Geschiedenis van de rechtstaat en de parlementaire democratie	13
3.3 Tevredenheid over het examenprogramma	14
3.4 Wanneer moet het nieuwe examenprogramma ook op het centraal examen worden ingevoerd?	16
4. Schoolexamens	19
4.1 Aantal schoolexamens	19
4.2 Cumulatieve toetsen	20
4.3 Examens nieuwe stijl	21
4.4 Toetsen van collega's	21
4.5 Verschil havo en vwo	22
4.6 Andere toetsvormen dan toetsen met open en/of gesloten vragen	22
4.7 Onderwerpen van het centrale examen in het schoolexamen	23
4.8 Herkansingsregeling	23
5. Gebruik van methodes	27
5.1 Beschikbare methodes	27
5.2 Het gebruik van methodes van uitgevers	28
5.3 Tevredenheid over het gebruik van de methodes	29
6. Aansluiting	31
6.1 Onderbouw-bovenbouw	31
6.2 4TL-havo	31
7. VGN, Histoforum en digitaal lesmateriaal	33
8. Knelpunten	35
9. Conclusies	37
Literatuur	39
Bijlage	41

Inleiding

Met de vernieuwing van de tweede fase in augustus 2007 werd ook het programma voor geschiedenis vernieuwd. Belangrijkste vernieuwing is het centraal stellen van het ontwikkelen van historisch besef bij leerlingen. Om dat mogelijk te maken moeten leerlingen beschikken over een gemeenschappelijke basis van historische overzichtskennis en vaardigheden.

Het nieuwe examenprogramma bestaat uit:

- Domein A: Historisch besef
- Domein B: Oriëntatiekennis
- Domein C: Thema's
- Domein D: Geschiedenis van de rechtsstaat en van de parlementaire democratie
- Domein E: Oriëntatie op studie en beroep

Het centraal examen

Het centraal examen heeft betrekking op de domeinen A en B, dus op oriëntatiekennis en historische vaardigheden¹.

Het schoolexamen

Het schoolexamen heeft betrekking op domein A, C en D, en:

- tenminste de domeinen en subdomeinen waarop het centraal examen geen betrekking heeft;
- indien het bevoegd gezag daarvoor kiest: een of meer domeinen of subdomeinen waarop het centraal examen betrekking heeft;
- indien het bevoegd gezag daarvoor kiest: andere vakonderdelen, die per kandidaat kunnen verschillen.

Historisch besef

Bij historisch besef gaat het om de (complexe) relatie tussen interpretatie van het verleden, perceptie van de hedendaagse werkelijkheid en toekomstverwachtingen. Leerlingen moeten zich, aldus Arie Wilschut (één van de leden van de commissie De Rooij) in de handreiking bij het schoolexamen, een bewuste, duidelijke voorstelling van het verleden kunnen maken. Zo'n voorstelling moet het gevolg zijn van het toepassen van bepaalde welomschreven redeneringen en denkwijzen. Nieuw is dit onderdeel niet. Al sinds de invoering van de WIEG in 1994 worden, wat toen genoemd werd 'structuurbegrippen en vaardigheden', getoetst in het examen. Domein A in het nieuwe examenprogramma sluit hierbij aan. Bij historisch besef gaat het zowel om een kenniskader als om het kunnen toepassen van bepaalde denk- en redeneerwijzen.

¹ Tot een nader door de minister te bepalen datum heeft het centraal examen betrekking op de domeinen A en C. De CEVO stelt daartoe twee thema's vast en maakt de daarbij behorende specificatie bekend. Tot de bedoelde datum omvat het schoolexamen de domeinen A, B, C (alleen vwo, drie thema's voor het profiel cultuur en maatschappij, twee voor het profiel economie en maatschappij), D en E.

Hiervoor is kennis van termen als bron, feit, interpretatie, oorzaak en gevolg een voorwaarde.

Oriëntatiekennis

De oriëntatiekennis is bedoeld als gemeenschappelijk kader dat de leerlingen kunnen gebruiken als instrument om personen, gebeurtenissen, verschijnselen en ontwikkelingen historisch te plaatsen. Als onderwerp van het centraal examen komt het, zo is althans de bedoeling, in de plaats van de twee (wisselende) thema's. Dit betekent overigens niet dat de ene stofomschrijving simpel weg vervangen wordt door een andere.

Bij oriëntatiekennis gaat het niet om een 'algemeen overzicht' van elk van de tien tijdvakken, maar om 'een raamwerk, een geheel, een stelsel van tijdvakken waaraan zaken moeten worden gerelateerd om ze beter te kunnen plaatsen en begrijpen. Feitenkennis is van belang om er nieuwe zaken mee in verband te kunnen brengen en te interpreteren'. Deze oriëntatiekennis is opgesteld vanuit een Europees/Nederlands perspectief.

Elk van de tien tijdvakken wordt nader gespecificeerd door een aantal kenmerkende aspecten die bewust globaal zijn gehouden. Leerlingen moeten bij elk van de kenmerkende aspecten een passend voorbeeld kunnen geven van een gebeurtenis, een ontwikkeling, een verschijnsel of een handeling dan wel gedachtegang van een persoon en dit voorbeeld kunnen gebruiken om het betreffende aspect te verduidelijken.

Thema's

Derde component in het nieuwe examenprogramma is een aantal thema's. Voor havo zijn dat er twee en voor het vwo vier (E&M), respectievelijk vijf (C&M). De school kan zelf de inhoud van deze thema's bepalen. Daarnaast is er het voor alle leerlingen verplichte onderwerp: de geschiedenis van de rechtsstaat en van de parlementaire democratie (domein D).

Met gebruikmaking van de eindtermen uit domein A moeten leerlingen een beargumenteerd antwoord kunnen geven op inhoudelijke vragen over elk thema. Ook moeten zij op grond van situaties in de verschillende tijdvakken ontwikkelingen op langere termijn kunnen beschrijven. Dat betekent concreet dat de thema's betrekking moeten hebben op meer dan één tijdvak (zogenoemde diachronische thema's).

PTA

Inhoud, vorm en tijdstip van de toetsing is, binnen de kaders van de school, aan de sectie. Schoolkaders kunnen beperkingen opleggen aan de keuzevrijheid. Alle vormvoorschriften voor het schoolexamen zijn verdwenen. Dat betekent dat secties naast toetsen met open en/of gesloten vragen, bijvoorbeeld ook tijdvakdossiers of verslagen van een bezoek aan een tentoonstelling of voorstelling deel kunnen laten uitmaken van het schoolexamen.

Ook kan de sectie zelf bepalen of de leerlingen een praktische opdracht moeten maken en wat het onderwerp is. Men zou bijvoorbeeld de kenmerkende aspecten van een tijdvak als onderwerp voor een praktische opdracht kunnen nemen, maar de praktische opdracht kan ook betrekking hebben op een thema.

De wegging van de diverse schoolexamens is niet meer vastgelegd en wordt overgelaten aan de sectie. Bovendien kan de sectie ervoor kiezen onderdelen te examineren die niet voor alle leerlingen hetzelfde zijn.

De sectie bepaalt of de twee thema's van het centraal schriftelijk examen ook worden getoetst in het schoolexamen.

De enquête

In een enquête op internet werd in de maanden maart en april 2009 aan geschiedenisdocenten die werkzaam zijn in de tweede fase (havo en vwo) gevraagd hoe op hun school invulling is gegeven aan de vernieuwde tweede fase. De vragen hadden niet alleen betrekking op de organisatie van de vernieuwde tweede fase, maar ook op de ervaringen met het nieuwe programma (zie de bijlage voor de complete vragenlijst).

Een verheugend groot aantal docenten (134) heeft de enquête ingevuld. Het aantal respondenten verschilt wel per vraag. 63% van de docenten die de enquête hebben ingevuld is zowel werkzaam op de havo als in het vwo. 20% werkt alleen in het vwo en zo'n 17% alleen op de havo.

In de hoofdstukken drie tot en met negen worden de resultaten van de enquête beschreven.

Reacties op de uitkomsten van deze enquête zijn zeer welkom (a.vanderkaap@slo.nl) en zullen worden verwerkt in het vakdossier dat later dit jaar zal verschijnen.

1. Samenvatting

Wat direct opvalt als je de resultaten van de enquête analyseert zijn de verschillen tussen scholen. Deze verschillen gelden zowel de organisatie als de inrichting van de vernieuwde tweede fase.

Kijkend naar de verschillen in contacttijd kun je concluderen dat deze op de havo niet extreem groot zijn. Voor twee derde van de docenten is, in 4 en 5 havo samen, 250 - 300 minuten beschikbaar. Voor 37% van hen is 300 minuten contacttijd beschikbaar. De verschillen op het vwo zijn opvallender. Een kwart van de scholen heeft 400 minuten contacttijd, maar bijna een derde heeft 450 minuten. Omgerekend naar lessen van 50 minuten in drie jaar toch een verschil van één les.

Ondanks het feit dat er op de havo op dit moment naast de twee thema's voor het centraal examen geen andere thema's aan de orde hoeven komen, zegt een derde van de docenten dit wel te doen. Op het vwo komen oriëntatiekennis en thema's in alle leerjaren aan bod, waarbij wel opvalt dat een hoog percentage (39%) van docenten in het examenjaar alleen thema's behandelt.

Op de havo behandelt een ruime meerderheid het thema 'De geschiedenis van de parlementaire democratie en de rechtsstaat' in het examenjaar. Op het vwo is dat het geval bij een derde van de docenten. Bijna de helft van de docenten behandelt het onderwerp in 5 vwo.

De meeste docenten maken onderscheid tussen toetsen voor havo en vwo door meer leerstof te bevragen (41%) en/of door onderscheid aan te brengen in de eisen die gesteld worden aan historische vaardigheden (33%).

Een kleine meerderheid van de docenten geeft aan tevreden tot zeer tevreden te zijn over het nieuwe programma. Wel wordt tijdgebrek, met name op de havo, door veel docenten genoemd als belangrijk knelpunt. Tegelijkertijd geeft echter ook ongeveer een even groot percentage aan niets te zien in invoering van de oriëntatiekennis als onderwerp voor het centraal examen. Velen vrezen een gebrek aan diepgang op het examen.

Grote verschillen zijn er ook in het aantal schoolexametoetsen. Vooral in de voorexamenklassen loopt dit aantal sterk uiteen, van nul tot acht in de havo en van nul tot zes in 4 en 5 vwo. In de examenklassen zijn de verschillen duidelijk minder groot. In 4 havo hebben relatief veel scholen één of vier toetsen. Een relatief hoog percentage scholen kent geen schoolexametoetsen in 4 vwo. Eén op de vijf docenten stelt in alle schoolexametoetsen vragen over de voorafgaande tijdvakken. Bijna de helft doet dat soms bijna een derde doet dat nooit. Ongeveer een derde van de docenten gebruikt nooit vragen uit de pilotexamens, de rest doet dat soms of altijd. Niet meer dan een derde van de docenten gebruikt soms toetsen van collega's.

Ondanks het feit dat de praktische opdracht geen verplichting meer is laat een meerderheid van de docenten de leerlingen nog steeds een of meer werkstukken maken. Tachtig procent van de docenten toets een of twee van de onderwerpen van het centraal examen in het PTA.

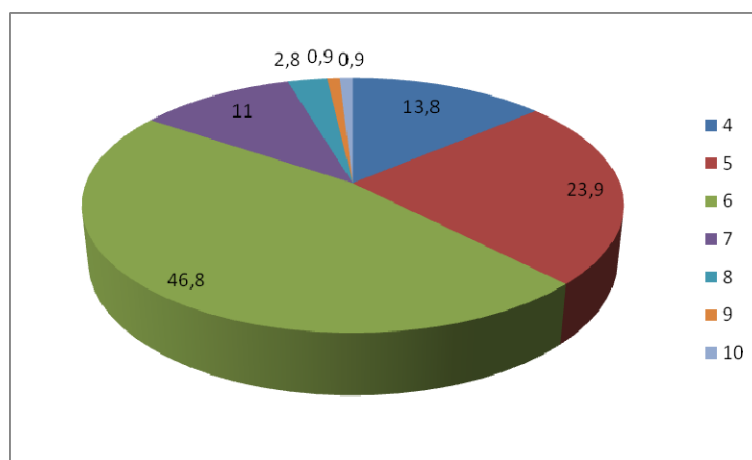
De herkansingsregeling verschilt heel sterk per school. Soms kan in een periode van alle vakken slechts één toets herkanst worden, soms zijn alle schoolexametoetsen herkansbaar.

De bekendheid met de websites van de VGN en Histoforum is niet alleen groot, ze worden ook met grote regelmaat bezocht. Er wordt ook goed gebruik gemaakt van het lesmateriaal dat online op Histoforum en andere websites wordt aangeboden. Dat men prijsstelt op meer online lesmateriaal is dan ook niet verrassend.

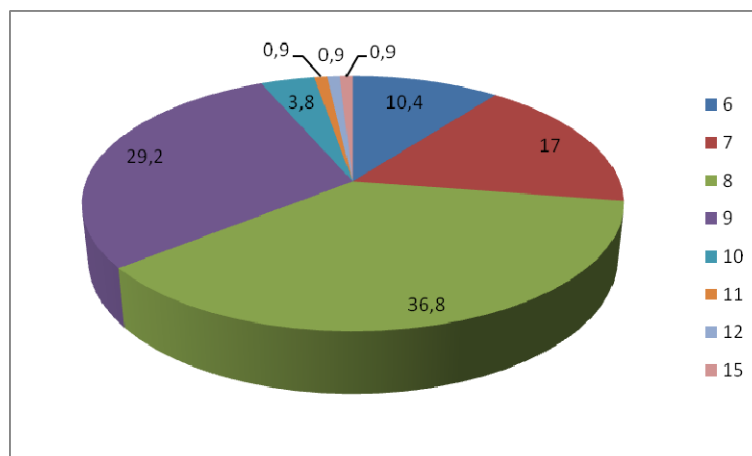
2. Contacttijd

2.1 Verschil in contacttijd

Het aantal contacturen loopt op de havo, net als op het vwo behoorlijk uiteen (zie figuur 1 en 2).

Figuur 1: aantal lesuren in 4 en 5 havo

Figuur 2: aantal lesuren in 4, 5 en 6 vwo

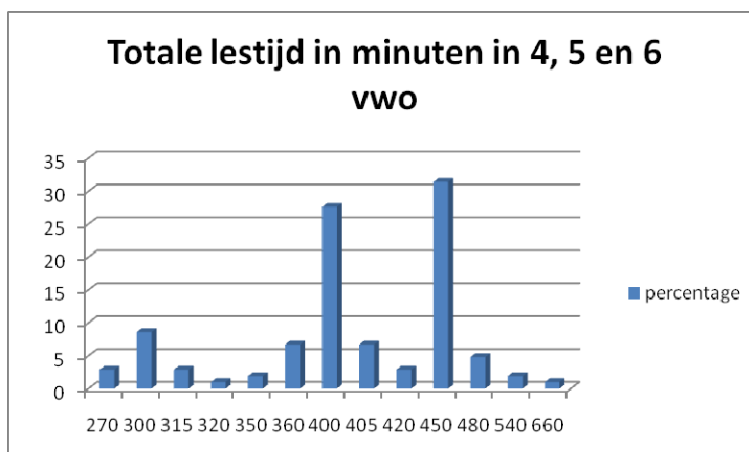
Het bij elkaar optellen van het aantal lessen in respectievelijk 4 en 5 havo en 4, 5 en 6 vwo geeft evenwel geen volledig beeld van de hoeveelheid contacttijd in de tweede fase. Daarvoor is de lengte van de lessen te verschillend.

Havo	Vwo
59% - 50 minuten	65% - 50 minuten
26% - 45 minuten	21% - 45 minuten
7% - 70 minuten	3% - 70 minuten
6% - 40 minuten	2% - 40 minuten

Om een zo zuiver mogelijk beeld te krijgen van de totale contacttijd is in onderstaand overzicht het aantal lessen vermenigvuldigd met de duur van de lessen (figuur 3 en 4).

Figuur 3: totale lestijd havo in minuten

Figuur 4: totale lestijd vwo in minuten

2.2 Verschillen tussen C&M en E&M

Een zeer ruime meerderheid van de scholen (87%) maakt (op het vwo) geen onderscheid in contacttijd tussen leerlingen die het profiel C&M en E&M volgen. Op 20% van de scholen volgen de E&M leerlingen hetzelfde programma als de C&M leerlingen.

Op 43% van de scholen krijgen de C&M leerlingen een schoolexamentoets over een extra onderwerp. Op 38% van de scholen is gekozen voor een (extra) praktische opdracht.

Er is in de enquête niet naar gevraagd, maar één collega spreekt, in een toelichting op de vraag, de hoop uit dat er snel een einde gemaakt wordt aan het onderscheid tussen C&M en E&M.

3. Het examenprogramma

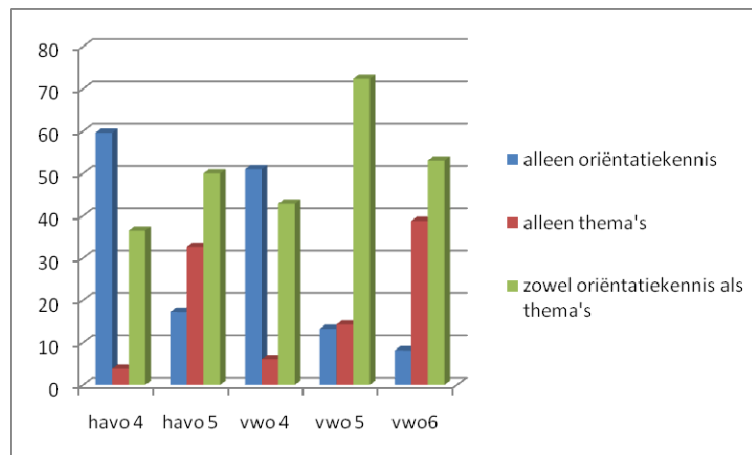
3.1 Oriëntatiekennis en thema's

Havo

Een ruime meerderheid van de docenten (60%) behandelt in klas vier alleen oriëntatiekennis, 37% behandelt daarnaast ook één of meer thema's. Het lijkt niet gewaagd hieruit te concluderen dat er weinig docenten zijn die naast het verplichte thema over de geschiedenis van de rechtsstaat en de parlementaire democratie nog een of meer andere thema's behandelen.

Vwo

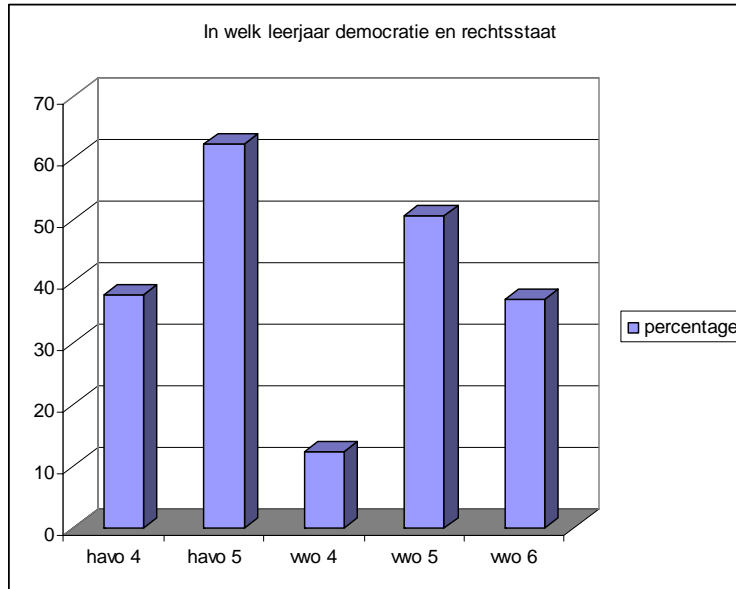
Oriëntatiekennis en thema's komen in alle leerjaren aan de orde, waarbij opvalt dat het aantal docenten dat in leerjaar vier alleen thema's behandelt zeer laag is (6%). Het aantal docenten dat in het examenjaar alleen thematisch werkt is relatief hoog, namelijk 39%. Het is niet onwaarschijnlijk dat deze docenten in dat jaar het thema 'De geschiedenis van de parlementaire democratie en de rechtsstaat behandelen' naast de beide examenthema's (figuur 5).

Figuur 5: wat wordt er in de verschillende leerjaren behandeld?

3.2 Domein D Geschiedenis van de rechtstaat en de parlementaire democratie

Een ruime meerderheid van de havo docenten behandelt het thema 'de geschiedenis van de parlementaire democratie en de rechtsstaat' in het examenjaar. Op het vwo komt dit onderwerp op de helft van de scholen aan de orde in het vijfde leerjaar. Op 12% van de scholen komt het thema al in de vierde klas aan bod. Waarschijnlijk wordt op deze scholen samengewerkt met maatschappijleer. 40% van de docenten geeft namelijk aan dat zij de behandeling van dit thema op enigerlei wijze afstemmen met maatschappijleer/maatschappijwetenschappen. Bij dit vak hebben namelijk twee van de vier domeinen uit het examenprogramma betrekking op respectievelijk de werking van de rechtsstaat en de parlementaire democratie.

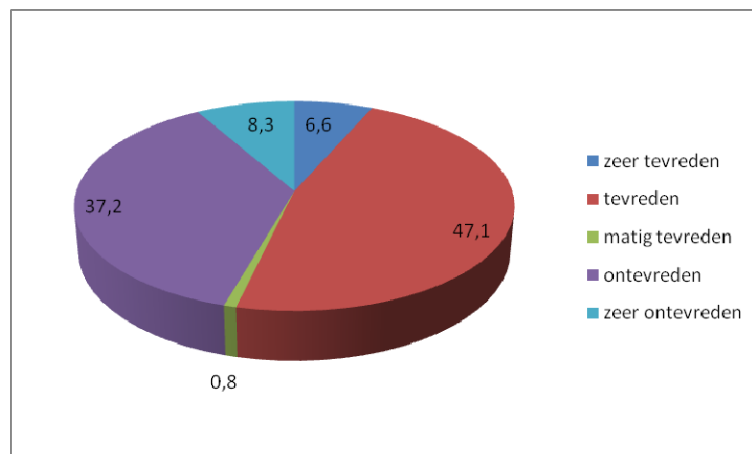

Figuur 6: in welk leerjaar wordt democratie en rechtsstaat behandeld?

Een zeer ruime meerderheid van de docenten (67%) kiest ervoor het thema te behandelen nadat de oriëntatiekennis van de tijdvakken 8, 9 (en eventueel 10) aan de orde is geweest. Dan hebben de leerlingen, zoals één docent het verwoordde, de nodige context kennis. 16% van de docenten integreert de oriëntatiekennis van deze tijdvakken in het onderwerp over democratie en rechtsstaat (figuur 6).

3.3 Tevredenheid over het examenprogramma

In het algemeen kan gezegd worden dat een kleine meerderheid van de docenten tevreden tot zeer tevreden is over het nieuwe examenprogramma in zijn algemeenheid. (Figuur 7). Opvallend is dat de tevredenheid over de verschillende onderdelen groter is. Zo geeft 70% van de docenten aan tevreden tot zeer tevreden te zijn over het onderdeel oriëntatiekennis. Ook over de thema's (73%) en het domein Geschiedenis van de democratie en de rechtsstaat (72%) is een grote meerderheid tevreden (figuur 8).

Figuur 7: mate van tevredenheid over het nieuwe examenprogramma

Toelichting

Relatief veel docenten hebben gebruik gemaakt van de mogelijkheid hun antwoorden over de mate waarin zij tevreden zijn over het nieuwe programma toe te lichten. Zo zijn veel collega's blij dat de leerlingen door het nieuwe programma nu een overzicht krijgen van de hele geschiedenis. Er is in het nieuwe programma, aldus een collega, veel meer ruimte voor historisch inzicht, historische verbanden en historische ontwikkeling. Daarnaast heb je als docent veel meer ruimte en tijd om bepaalde zaken de revue te laten passeren en veel meer inbreng van de leerlingen te laten plaatsvinden. Een andere collega noemt het historisch overzicht weliswaar een positieve ontwikkeling, maar hij/zij vindt het wel erg eurocentrisch. In een tweede fase bijeenkomst van de VGN op 5 november 2008 kwamen er uit de vwo groep opmerkingen over het feit dat het programma wel erg op Nederland was gericht.

'Het idee van het nieuwe eindexamenprogramma vind ik heel leuk en goed', zegt een docent in zijn toelichting, 'maar de praktijk is heel taai. De stof krijgen wij niet behandeld, om nog maar te zwijgen van echt geschiedenis bijbrengen (vaardigheden, nieuwsgierigheid, verbazing, kritische houding) Het is worstelen en dat is heel jammer bij zo een mooi vak.'

Men zou niet zo bang moeten zijn, meent een andere collega die het nieuwe programma toejuicht, om de leerlingen flink wat mee te geven. 'Vergeleken met het IB-standard programme is wat de Nederlandse leerlingen doen een lachertje - om maar te zwijgen van het IB History higher programme.'

Kritiek op het programma is er echter ook. Een opmerking die geregeld terugkeert is dat het, vooral op de havo, teveel stof is voor de beschikbare tijd waardoor de tijdvakken te snel en te oppervlakkig moeten worden behandeld. 'Ik ben nog steeds zwaar zoekende om de geschiedenis nu duidelijk, leuk en echt interessant te brengen'. Een andere collega zegt dat docenten en leerlingen niet weten hoe ze zich moeten voorbereiden op schoolexamantoetsen. De vragen uit het pilotexamen vindt hij/zij daar niet geschikt voor: 'Met een beetje algemene kennis en vaardigheden kun je makkelijk een voldoende halen voor zo'n pilot-CE'. De examens uit de pilot lijken, volgens weer een andere collega, te veel op de basisvormingstoetsen van vroeger: kennis kan maar oppervlakkig getoetst worden. Leerlingen zijn niet blij met veel vragen met bronnen. De nadruk ligt erg op vaardigheden, weinig op concrete kennis.'

'Ik ben blij', zegt een collega, 'dat de oriëntatiekennis op dit moment niet centraal getoetst wordt. Wij nemen alle vrijheid om te doen wat wij belangrijk vinden: we streven naar meer diepgang, meer inhoud, minder europa-centrisch, minder vaderlandse geschiedenis.'

Een collega vindt het jammer dat er niet meer contact is tussen docenten van de pilotscholen en scholen die niet in de pilot meedoen.

Toelichting oriëntatiekennis

De algemene teneur van de toelichtingen op antwoorden over de oriëntatiekennis is dat men het idee van de oriëntatiekennis, van de grote lijnen, toejuicht, maar dat men tegelijkertijd de diepgang mist. Ook hebben sommige collega's vragen bij de manier van toetsen, zoals die in de pilotexamens zichtbaar wordt.

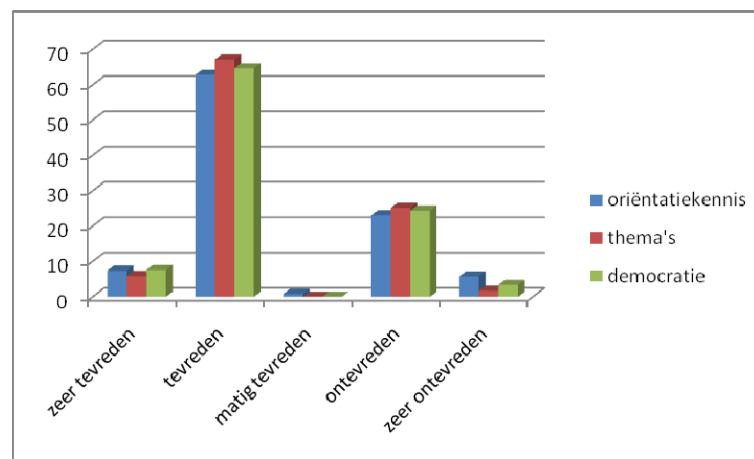
Toelichting thema's

Het zal daarom niet verbazen dat veel docenten blij zijn met de thema's, omdat die de mogelijkheden bieden meer de diepte in te gaan. Ook de keuzevrijheid in de thema's

wordt gewaardeerd. Toch noemen enkele collega's de thema's ook een sluitpost, omdat het behandelen van de oriëntatiekennis zoveel tijd kost. Eén collega pleit er ook voor om op het vwo minder thema's verplicht te stellen, zodat er meer ruimte komt om dieper op de tijdvakken in te gaan.

Toelichting democratie en rechtsstaat

Terwijl de ene docent zegt dat je door samenwerking met maatschappijleer doublures kunt voorkomen, meent een andere collega dat je dit onderwerp beter achterwege kunt laten bij geschiedenis omdat maatschappijleer er al aandacht aan besteed. Dat vak heeft er bovendien veel meer tijd voor.

Figuur 8: Tevredenheid over oriëntatiekennis en thema's

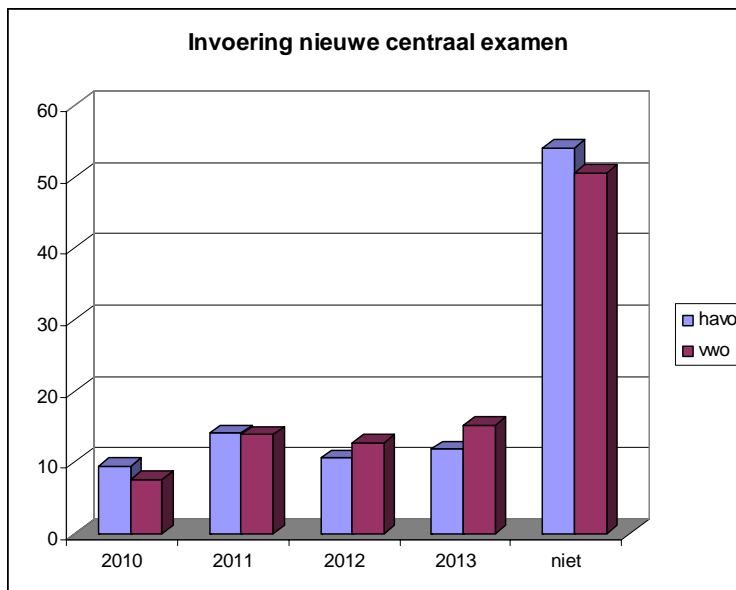
3.4 Wanneer moet het nieuwe examenprogramma ook op het centraal examen worden ingevoerd?

De docenten zijn verdeeld over het gewenste tijdstip van invoering van het nieuwe programma op het centraal examen (figuur 9). Een docent antwoordt dat hij/zij het liefst ziet dat de thema's op het centraal examen zo snel mogelijk zouden worden afgeschaft. 'Nu staat in 4-havo het nieuwe programma centraal, terwijl het in 5-havo draait om het oude programma: 'Mijn collega en ik zien uit naar de invoering van het "echte" nieuwe examenprogramma. Met name vanwege de vrijheid die dat gaat bieden'. Een andere docent noemt het vervelend dat er nog steeds geen duidelijkheid is over de invoering van het nieuwe programma op het centraal examen.

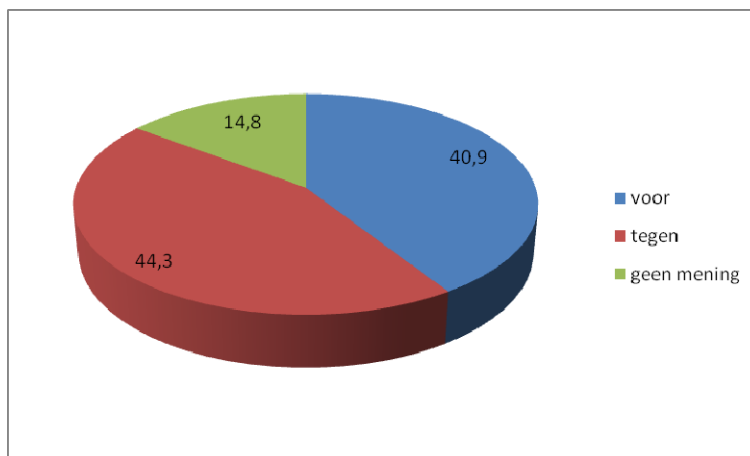
'Bovendien is iets meer dan de helft van de respondenten tegen invoering van het nieuwe centraal examen met oriëntatiekennis (figuur 9). Een collega motiveerde zijn keuze met: 'mijn havo-leerlingen kunnen geen twee jaar stof vasthouden.'

Deze uitkomsten zijn in lijn met uitspraken van docenten tijdens een VGN-bijeenkomst op 5 maart 2008. Het centraal examen moet volgens de vele aanwezigen gebaseerd zijn op diachronische thema's of op enkele, steeds wisselende tijdvakken, waarin verdieping kan plaatsvinden. Toetsing van de oriëntatiekennis als zodanig wordt voor het centraal examen niet wenselijk geacht.

Zoals te zien is in figuur 10 zijn docenten zeer verdeeld over de wenselijkheid van een flexibele invoering van het nieuwe programma in het centraal examen.

Figuur 9: wanneer moet het nieuwe centraal examen worden ingevoerd?

Figuur 10: Bent u voor of tegen het flexibel invoeren van het nieuwe centraal examen?

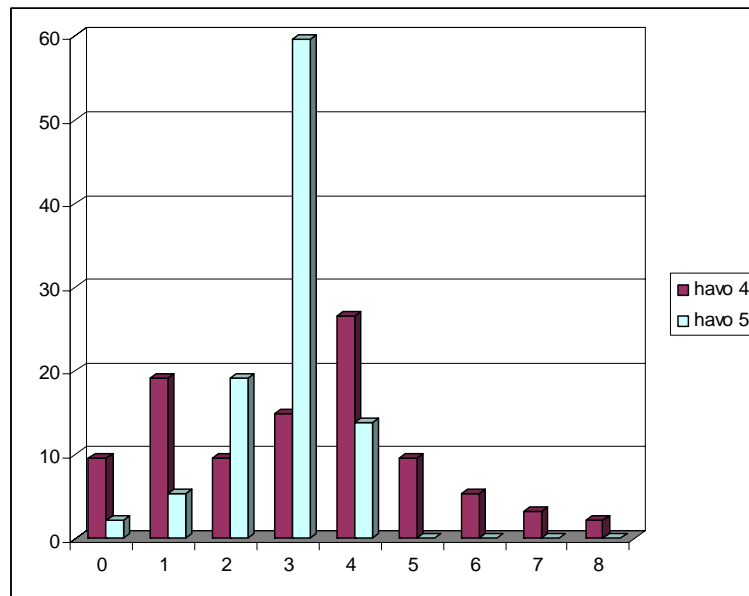

4. Schoolexamens

4.1 Aantal schoolexamens

Havo

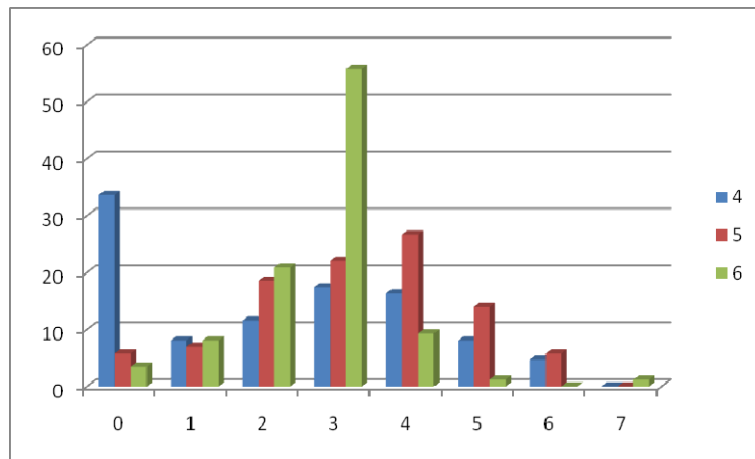
Kijkend naar het aantal schoolexamens valt een aantal zaken op. Bijvoorbeeld dat het aantal aantal toetsen zeer sterk uiteenloopt, zeker in de vierde klas (figuur 11). Daarnaast valt op dat bijna tien procent van de docenten in 4 havo geen enkele schoolexamentoets geeft. Ook opvallend, maar waarschijnlijk niet verrassend, is het grote aantal docenten dat in de examenklas drie schoolexamentoetsen geeft.

Figuur 11: aantal schoolexamens in 4 en 5 havo

Vwo

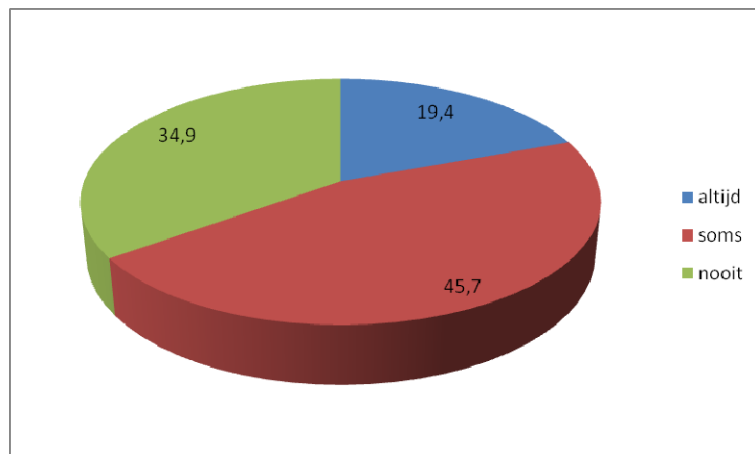
Op het vwo valt vooral op dat ruim een derde van de docenten geen schoolexamentoetsen geeft in 4 vwo. Net als op de havo loopt het aantal toetsen bij collega's die het PTA laten starten in klas vier zeer uiteen. Hetzelfde geldt voor leerjaar vijf (figuur 12). Een kleine vier procent van de scholen sluit het geschiedenis PTA af in klas vijf. Minder verrassend is dat drie kwart van de docenten in 6 vwo nog twee of drie schoolexamentoetsen geeft. Docenten die kiezen voor drie schoolexamentoetsen zijn waarschijnlijk dezelfde die ook kiezen voor het opnemen van beide centraal examen onderwerpen in het PTA.

Figuur 12 aantal schoolexamens in 4, 5 en 6 vwo

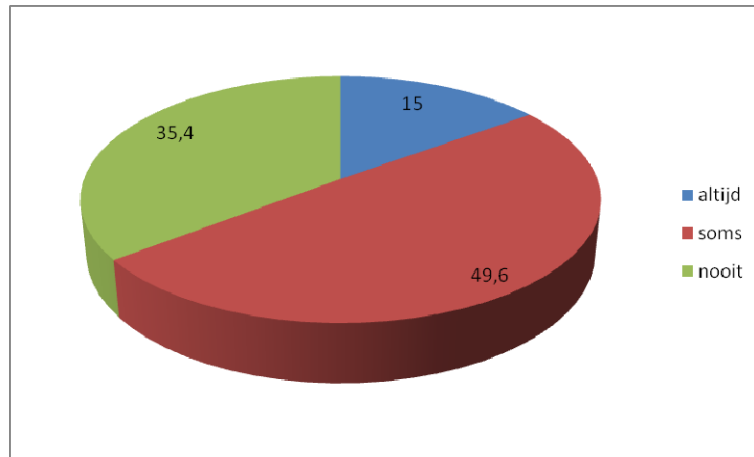
4.2 Cumulatieve toetsen

Een ruime meerderheid van de docenten toetst in schoolexamens over oriëntatiekennis ook de kennis uit vorige tijdvakken; 46% doet dat soms, 20% zelfs altijd. Een op de vijf docenten ziet hier - in ieder geval op dit moment - vanaf (figuur 13).

Figuur 13: toetst u oriëntatiekennis uit eerdere tijdvakken?

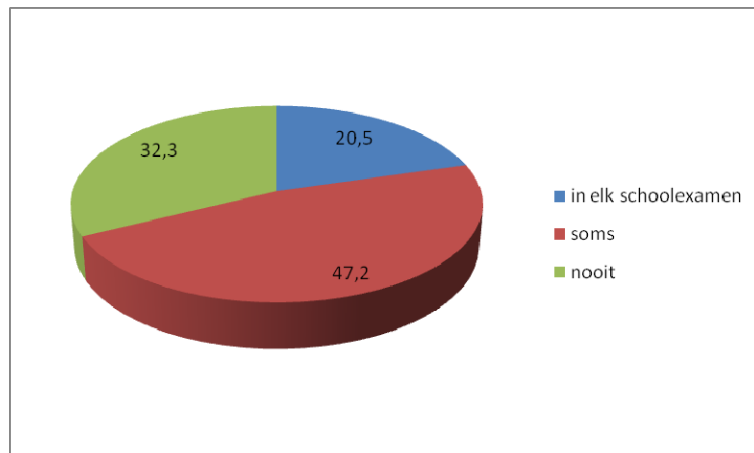
Een vergelijkbaar beeld is te zien als we kijken naar het toetsen van oriëntatiekennis in de thema's (figuur 14).

Figuur 14: toetst u oriëntatiekennis in toetsen over thema's?

4.3 Examens nieuwe stijl

Tweederde van de docenten gebruikt in schoolexamens altijd of soms vragen uit de pilot examens nieuwe stijl (figuur 15).

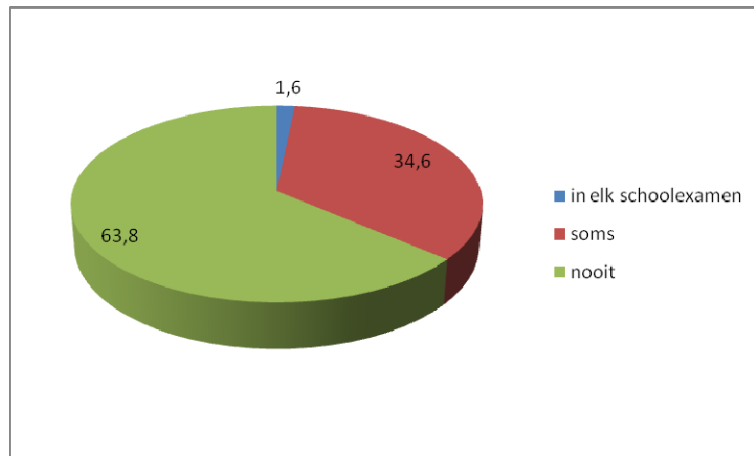

Figuur 15: gebruikt u vragen uit de pilot examens nieuwe stijl?

4.4 Toetsen van collega's

De meeste docenten maken zelf hun toetsen, waarbij (ook) gebruik wordt gemaakt van vragen uit de pilotexamens nieuwe stijl. Eén docent constateert dat het maken van goede toetsen een lastige klus is. Het niveau is moeilijk te bepalen en zelf vragen maken is heel lastig. Zeker onder tijdsdruk. Een groter arsenaal vragen, aldus deze collega, is ook nodig om 'rondzwerven' van schoolexamenvragen tegen te gaan.

Van toetsen van collega's wordt slechts spaarzaam gebruik gemaakt (figuur 16).

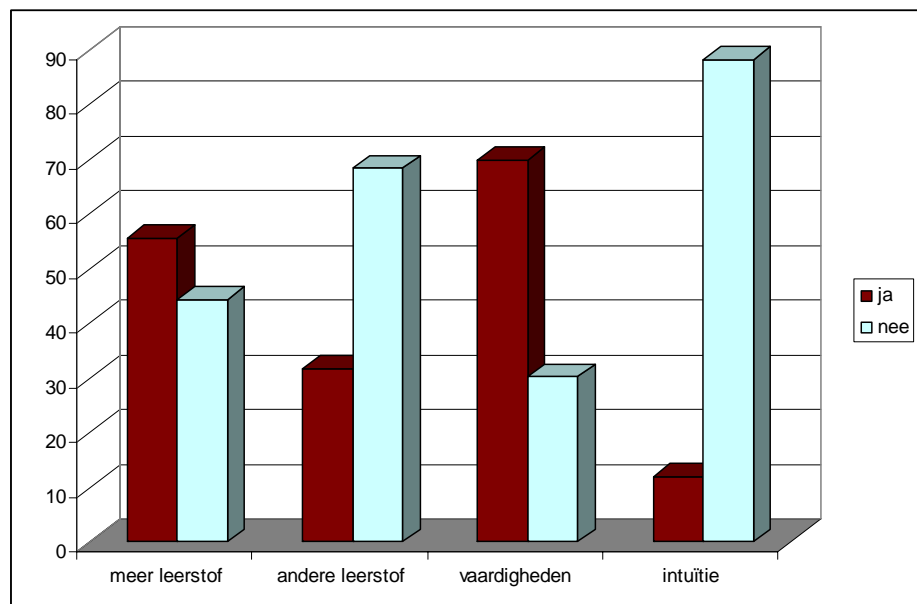

Figuur 16: gebruikt u vragen uit toetsen van collega's zoals die op Histoforum staan?

4.5 Verschil havo en vwo

Vier van de vijf havo docenten en drie van de vier vwo docenten hebben geen moeite met het maken van onderscheid in toetsvragen voor havo en vwo.

In figuur 17 is weergegeven op welke wijze docenten onderscheid maken tussen havo en vwo leerlingen in de schoolexamentoetsen.

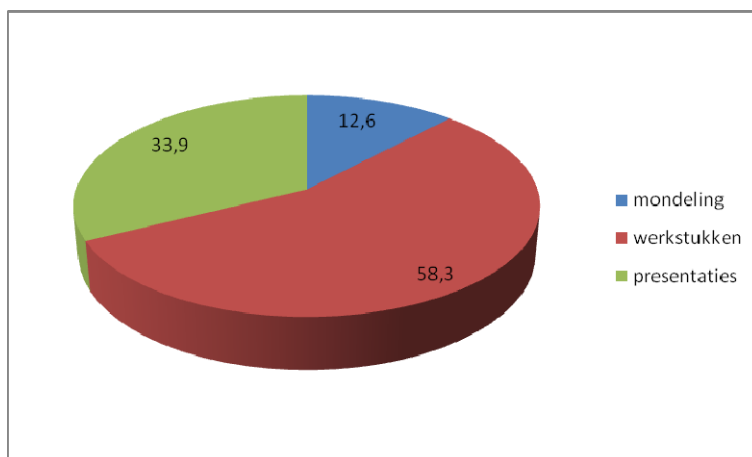
Figuur 17: hoe maakt u onderscheid in havo en vwo toetsen?

4.6 Andere toetsvormen dan toetsen met open en/of gesloten vragen

Praktische opdrachten zijn in het nieuwe examenprogramma niet meer verplicht. Dat betekent echter niet dat ze zijn afgeschaft. Bijna 60% van de docenten laat leerlingen nog steeds werkstukken maken en eenderde van hen laat leerlingen presentaties

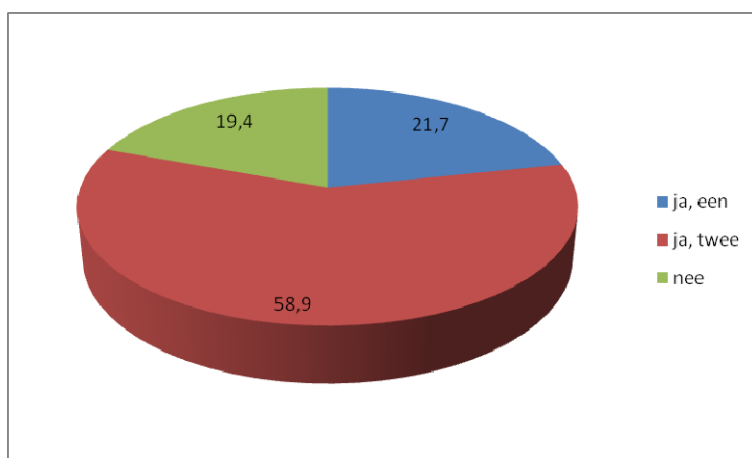
houden. Mondelinge toetsen daarentegen zijn niet erg populair. (zie figuur 18). Een enkel docent gebruikt ook het debat of het rollenspel als toetsvorm.

Figuur 18: andere toetsvormen dan schriftelijke toetsen

4.7 Onderwerpen van het centrale examen in het schoolexamen

Vier van de vijf docenten toetsen onderwerpen van het centraal examen ook in het schoolexamen. Voor ruim meer dan de helft van de docenten geldt dat voor beide examenonderwerpen (figuur 19).

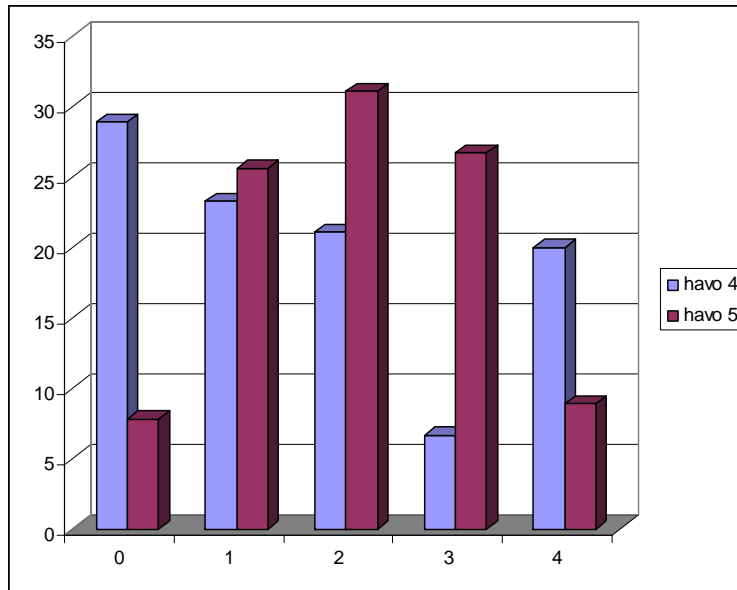
Figuur 19: examenthema's in het PTA

4.8 Herkansingsregeling

De herkansingsregelingen op scholen zijn zeer lastig met elkaar te vergelijken. Daarvoor zijn er te grote verschillen in de gehanteerde systematiek. Wel valt een aantal zaken op.

Havo

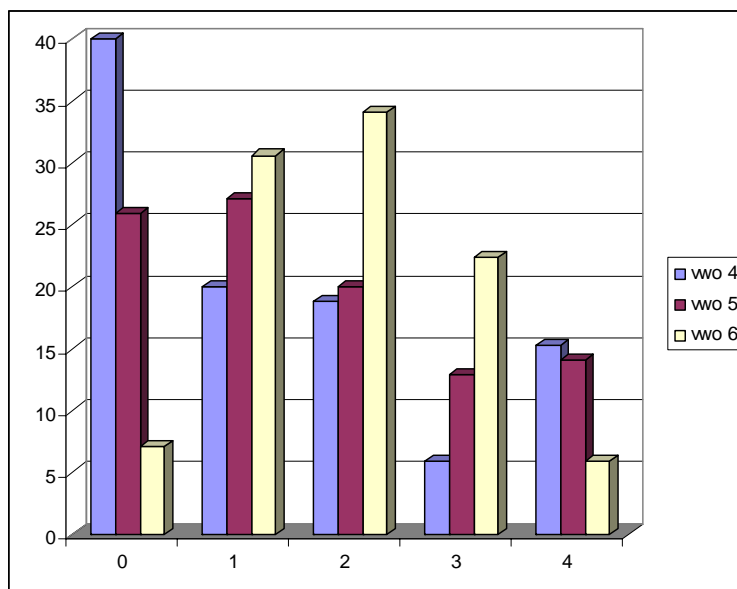
Terwijl een kleine 30% van de scholen in havo 4 geen herkansingen kent, geeft 70% van de scholen een, twee, drie of zelfs vier herkansingen. In havo 5 geeft daarentegen slechts 8% geen herkansingen, terwijl zo'n 83% een, twee of drie herkansingen geeft (figuur 20).

Figuur 20: aantal herkansingen op de havo

Vwo

40% van de scholen kent geen herkansingen in 4 vwo, de overige 60% geeft leerlingen een tot vier herkansingen. Hierbij valt op dat vier herkansingen veel populairder is dan drie herkansingen. Mogelijk heeft dit te maken met het aantal periodes in een jaar. In 5 vwo kent nog altijd 26% van de scholen geen herkansingen. Een en twee herkansingen zijn in de klas populairder dan drie of vier. In 6 vwo kent nog altijd 7% van de scholen geen herkansingen. Ook in de examenklas komt een of twee herkansingen meer voor dan drie of vier (figuur 21).

Figuur 21: aantal herkansingen op het vwo

Zoals gezegd verschilt de inhoud van de herkansingsregelingen sterk van school tot school. Enkele voorbeelden:

- elke leerling heeft per toetsweek recht op één herkansing;
- elke leerling heeft per toetsweek recht op twee herkansingen;
- elke leerling heeft per schooljaar vier herkansingen naar keuze (al dan niet met een maximum van twee per periode);
- elke leerling heeft per schooljaar vijf herkansingen naar keuze;
- elke leerling heeft per schooljaar zes herkansingen naar keuze;
- alle schoolexamens, behalve praktische opdrachten, zijn herkansbaar.

5. Gebruik van methodes

5.1 Beschikbare methodes

De belangrijkste methodes voor het geschiedenisonderwijs in de tweede fase zijn:

- Memo (Malmberg)
- Sprekend Verleden (NijghVersluys)
- Feniks (ThiemeMeulenhoff)
- Geschiedeniswerkplaats (Wolters-Noordhoff)

Memo

Memo bestaat uit een tekstboek en een werkboek. Het tekstboek bestaat uit twaalf hoofdstukken, aangevuld met het hoofdstuk Rechten en plichten, een uitwerking van domein D: de geschiedenis van de rechtsstaat en de parlementaire democratie. Aan de eerste acht tijdvakken is telkens een hoofdstuk gewijd, aan de beide tijdvakken uit de twintigste eeuw telkens twee hoofdstukken. Elk tijdvak wordt afgesloten met een thema over een onderwerp uit dat tijdvak. Zo hoort bij tijdvak vijf het thema 'De beeldenstorm', bij tijdvak zes het thema 'Op weg naar de oost' en bij tijdvak zeven het thema 'De zwarte dominee'. Het werkboek telt per hoofdstuk de rubrieken 'Verwerkingsvragen', 'Examenvragen', 'Examenhulp' en bij het thema 'Verwerkingsvragen' en een 'Themaopdracht'.

Sprekend Verleden

Het tekstboek van Sprekend Verleden bestaat uit drie delen. In het eerste deel komen de eerste zeven tijdvakken aan bod (prehistorie tot en met nieuwe tijd), deel twee beslaat de tijdvakken acht en negen en deel drie gaat over tijdvak tien. In deel B is het tijdvak overschrijdende thema 'Van hunebed tot heden, een geschiedenis van Nederland' opgenomen en in deel C zijn de tijdvak overschrijdende thema's 'Van wigwam tot wolkenkrabber, een geschiedenis van de VS en 'Van tsaar tot tsaar? Een geschiedenis van Rusland' opgenomen. Ook is er een activiteitenboek. Daarnaast is er een aantal diepte-thema's opgenomen die met behulp van SV-Digitaal kunnen worden uitgewerkt tot een volwaardig diepte-thema.

Feniks

Feniks bestaat uit tien hoofdstukken (de tien tijdvakken) en 49 paragrafen (de 49 kenmerkende aspecten). Leertekst en opdrachten staan in één boek.

De opdrachten bij elke paragraaf zijn verdeeld in twee leerroutes, een met korte opdrachten waarvan de antwoorden meestal in de tekst zijn te vinden en een met wat grotere opdrachten, bijvoorbeeld onderzoeksopdrachten en groepsopdrachten. Beide leerroutes leiden naar hetzelfde doel: het beheersen van de tijdvakken, de kenmerken en de kernbegrippen.

Elk hoofdstuk begint met een korte oriëntatie op het tijdvak met enkele opdrachten. Voor de thema's komen er aparte katernen, waaronder 'De Geschiedenis van de rechtsstaat en de parlementaire democratie' en 'Made in China'.

Geschiedeniswerkplaats

Geschiedeniswerkplaats bestaat uit een boek met het historisch overzicht, een opdrachtenboek, een tekstboek met thema's en een bijbehorend opdrachtenboek. Geschiedeniswerkplaats telt tien hoofdstukken met 48 paragrafen. Kenmerkende aspecten 19 en 20 hebben beide een plaats gekregen in één hoofdstuk: de tijd van ontdekkers en hervormers.

Elk hoofdstuk begint met een korte inleiding op het tijdvak en wordt afgesloten met een aantal verdiepingsparagrafen.

De onderwerpen in het themaboek zijn:

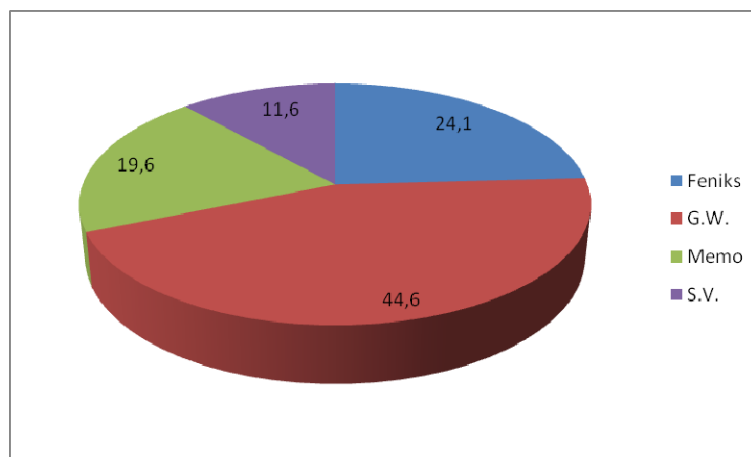
- geschiedenis van de rechtsstaat en de parlementaire democratie;
- gezin, huishouding en levensonderhoud in West-Europa vanaf circa 1000 tot nu;
- oorlog en vrede vanaf circa 500 in Europa;
- oude culturen en de westerse samenleving vanaf de oudheid;
- religie en levensbeschouwing van circa 1600;
- staats- en natievorming vanaf circa 1000 in Europa.

5.2 Het gebruik van methodes van uitgevers

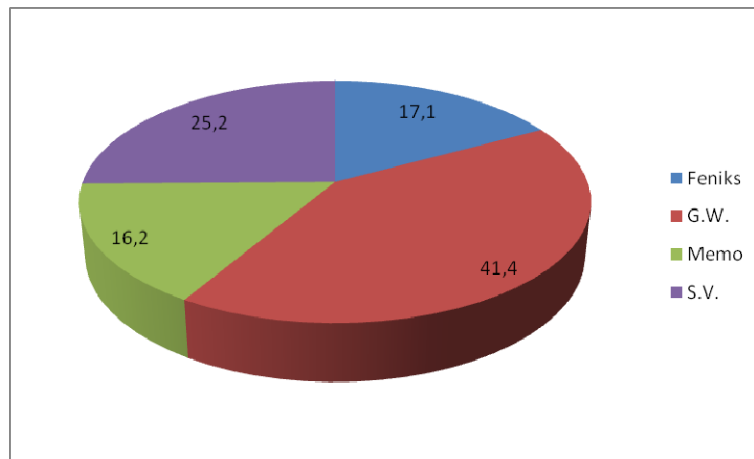
Van de respondenten maakt slechts twee procent geen gebruik van lesmateriaal van een educatieve uitgever. Niet meer dan 15% gebruikt alleen een tekstboek.

Van de docenten die zeggen eigen materiaal te gebruiken voor oriëntatiekennis gebruikt meer dan de helft geen methode van een uitgever. Van de docenten die zeggen eigen materiaal te gebruiken voor het thema 'De geschiedenis van de parlementaire democratie en rechtsstaat' gebruikt 45% geen katern van een uitgever.

Zowel op de havo als op het vwo is Geschiedeniswerkplaats de meest gebruikte methode, op de havo gevolgd door Feniks en op het vwo door Sprekend verleden (zie figuur 22 en 23).

Figuur 22: methodekeuze havo

Figuur 23: methodekeuze vwo

5.3 Tevredenheid over het gebruik van de methodes

Havo docenten die Geschiedeniswerkplaats gebruiken zijn duidelijk het meest tevreden over hun keuze. Op het vwo zijn de gebruikers van Geschiedeniswerkplaats en Sprekend Verleden het meest tevreden. Maar ook de gebruikers van Feniks en Memo laten zich in meerderheid tevreden uit over hun methode (zie figuur 24 en 25).

Havo docenten zijn het minst tevreden over Memo. De redenen zijn niet duidelijk. Tijdens een VGN-bijeenkomst op 5 maart 2008 werd weliswaar geconstateerd dat het taalgebruik aan de moeilijke kant is voor havisten, maar dat geldt ook voor andere methodes. Het ontbreken van diachronische thema's in Memo werd als een nadeel gezien. Juist dit soort thema's kunnen in hoge mate bijdragen aan het aanleren van historisch besef, zo werd betoogd.

Voor Sprekend Verleden valt op dat havo docenten in min of meer gelijke mate zowel (tamelijk) tevreden als (tamelijk) ontevreden zijn. Ook hier geven opmerkingen, gemaakt tijdens de genoemde VGN bijeenkomst, mogelijk een verklaring. De methode wordt namelijk weliswaar aantrekkelijk gevonden, maar men vindt ook dat er tussen vwo en havo te weinig onderscheid wordt gemaakt. Het havo-deel zou, volgens sommige collega's, herschreven moeten worden met meer structuur vanuit de 49 kenmerkende aspecten.

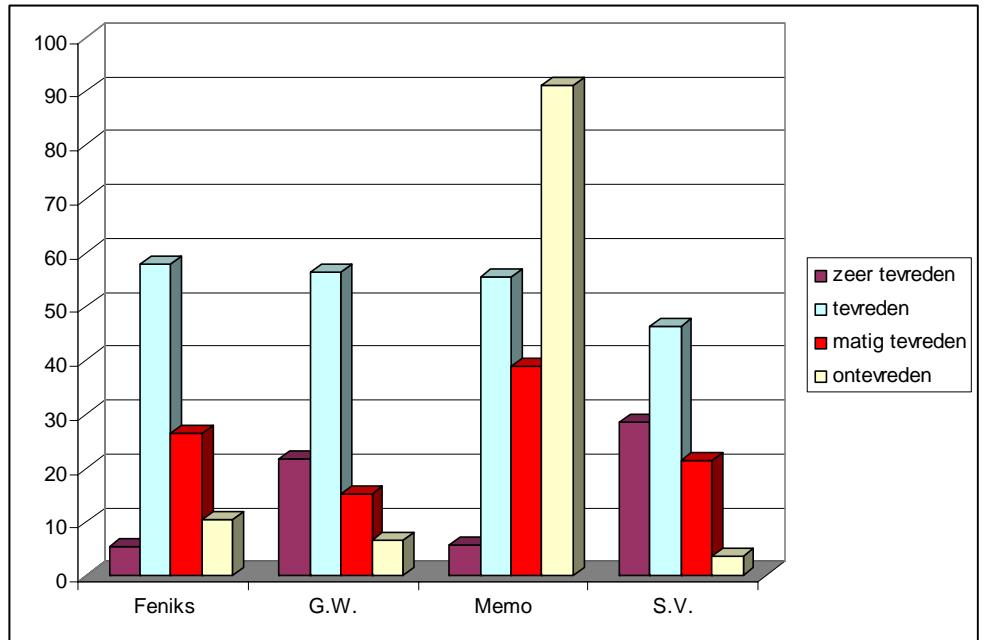
Ook over de methode Feniks werd opgemerkt dat het taalgebruik voor havisten lastig is. Over de opdrachten wordt gezegd dat de verdiepingsopdrachten aantrekkelijk zijn, maar ook tijdrovend. Hierdoor komt men er vaak niet aan toe. De andere opdrachten zijn meestal weinig uitdagend.

Ondanks de grote tevredenheid over Geschiedeniswerkplaats wordt ook van deze methode gezegd dat het taalgebruik voor havo leerlingen moeilijk is, waardoor veel uitleg vereist is. Van de opdrachten in het werkboek wordt gezegd dat deze voor havo leerlingen moeilijk zijn en dat leerlingen moeite hebben er structuur in aan te brengen.

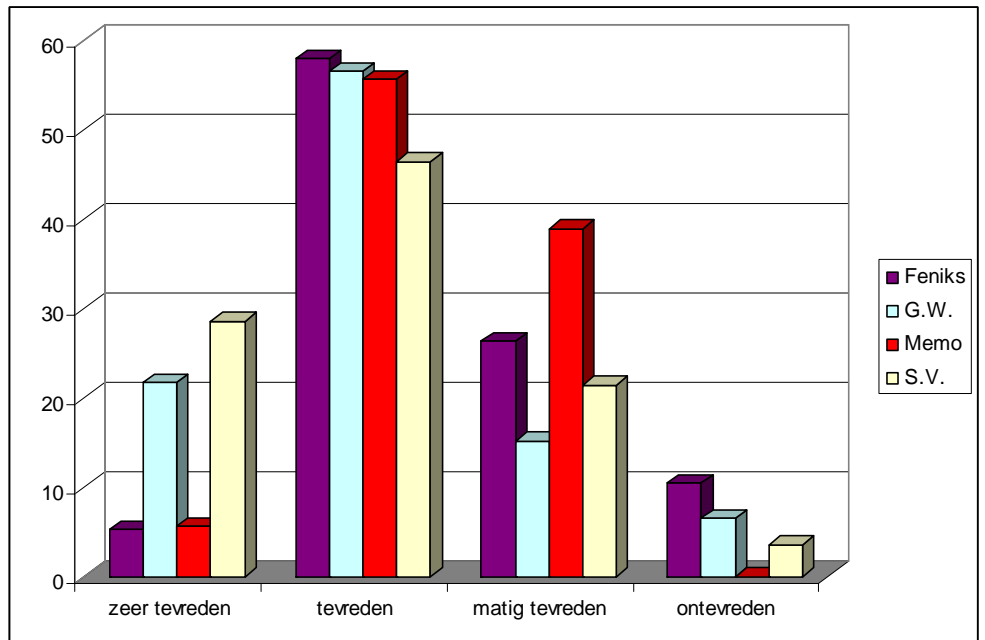
In het artikel *'Doen de geschiedenismethodes wat ze moeten doen?'* doen studenten van het IVLOS verslag van hun onderzoek naar de overdracht van oriëntatiekennis in de geschiedenismethodes Feniks, Memo en Werkplaats.

(Klap, e.a., 2008) Ook een aantal andere studenten van het IVLOS heeft een aantal lesmethoden tegen het licht gehouden. In 'Terug naar de tijdbalk' doen zij hiervan verslag (Koers, e.a., 2008).

Havo

Figuur 24 mate van tevredenheid over methode op havo

Figuur 25 mate van tevredenheid over methode op vwo

6. Aansluiting

6.1 Onderbouw-bovenbouw

Zes van de tien docenten op zowel havo als vwo zeggen geen problemen te zien in de aansluiting onderbouw-bovenbouw. Dit is een opvallend resultaat omdat veel docenten van mening zijn dat er geen stevige basis is om op voort te borduren. 17% van de havo en 9% docenten van de vwo docenten zegt dat men helemaal niet kan voortbouwen op oriëntatiekennis die de leerlingen hebben opgedaan in de onderbouw. 69% (zowel havo als vwo) meent dat dat wel enigszins, maar onvoldoende het geval is. 'Ontwikkelingen en begrippen zijn nauwelijks blijven hangen', aldus een collega.

Deze uitkomsten zijn in lijn met uitspraken van havo docenten tijdens de VGN bijeenkomst van 5 november 2008. Ook daar was men van mening dat voorkennis uit de onderbouw niet of onvoldoende aanwezig is.

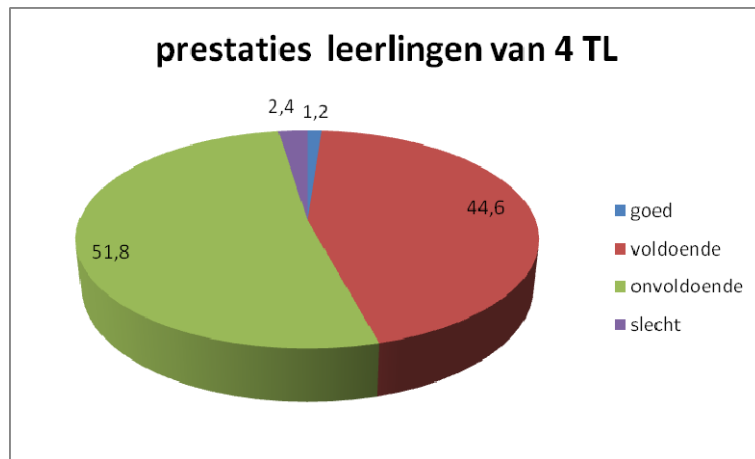
Dit is des te opvallender omdat 60% van de respondenten zegt dat er in de onderbouw al wel aandacht wordt besteed aan de tijdvakken, de kenmerkende aspecten en oriëntatiekennis.

Deze uitkomst kan, zo lijkt het, niet worden geweten aan de invoering van het leergebied Mens en Maatschappij. Dat is namelijk slechts op een van de twaalf scholen het geval. Op een paar scholen (3%) is er een projectweek. Eén docent zegt dat op zijn of haar school het leergebied Mens en Maatschappij inmiddels weer is afgeschaft. Dit mede als gevolg van de aansluitingsproblematiek

Ongeveer de helft van de docenten vindt het wel belangrijk dat er in de onderbouw een goede basis voor oriëntatiekennis wordt gelegd. Daardoor zou het ervaren tijdprobleem in de tweede fase minder nijpend kunnen worden.

6.2 4TL-havo

Ongeveer de helft van de docenten in havo 4 is ontevreden over de prestaties van leerlingen die afkomstig zijn van vmbo TL (zie figuur 26). 60% van hen vindt dat zij over onvoldoende oriëntatiekennis beschikken.

Figuur 26: prestatie van havo leerlingen afkomstig van 4 TL

7. VGN, Histoforum en digitaal lesmateriaal

Alle respondenten kennen de website van de VGN en nagenoeg iedereen bezoekt deze website geregeld (45%), incidenteel (49%) of vaak (5%). Een kleine 90% is op de hoogte van het bestaan van Histoforum, website van de geschiedenis community van de Digitale school. Ook zij bezoeken deze website geregeld (56%), incidenteel (12%) of vaak (9%). Het lesmateriaal dat op Histoforum wordt aangeboden wordt goed gebruikt. 55% van de docenten doet dat incidenteel, 20% geregeld en 8% vaak. Ook van online lesmateriaal op andere websites wordt in gelijke mate gebruik gemaakt. Dat 83% van de docenten van mening is dat er meer digitaal lesmateriaal beschikbaar moet komen is dan ook niet verrassend.

8. Knelpunten

Wat zijn de belangrijkste knelpunten die docenten ervaren na zo'n anderhalf jaar met het nieuwe programma te hebben gewerkt?

De belangrijkste klacht is de overladenheid van het programma op met name de havo. Bijna negen van de tien docenten is van mening dat er op de havo te weinig tijd is om alle tijdvakken naar behoren te kunnen behandelen. Zoals verwacht ervaren docenten op het vwo veel minder een tijdsdruk, al geeft nog altijd ruim 40% aan wel degelijk tijdsdruk te voelen.

Eén havo docent noemt dit extra spijtig omdat er daardoor ook te weinig tijd is voor thema's. Een andere collega meldt dat leerlingen moeite hebben om de kennis van vorige tijdvakken (globaal) te onthouden. Een paar vwo-docenten ervaart het ontbreken van diepgang als een probleem.

Een tweede knelpunt is de leesvaardigheid. Een meerderheid (57%) van de docenten is van mening dat de leesvaardigheid van havo-leerlingen te wensen overlaat. Leesvaardigheid is volgens negen van de tien docenten geen probleem op het vwo.

Zoals al vermeld in paragraaf 7.2 vindt een meerderheid van de havo docenten dat er problemen zijn in de aansluiting vmbo-t naar havo.

9. Conclusies

Als je op basis van deze enquête al een conclusie kunt trekken, dan is het wel dat er door scholen en docenten op zeer verschillende wijze vorm wordt gegeven aan de vernieuwde tweede fase. Dat geldt zowel het aantal contacturen, het aantal schoolexamens, de herkansingsregeling als de behandeling van oriëntatiekennis en thema's. Een interessante vraag is wat de grote verschillen tussen aantallen schoolexametoetsen en herkansingsregelingen zegt over de kwaliteit en vergelijkbaarheid van het schoolexamen.

Over het algemeen zijn docenten tevreden over het nieuwe examenprogramma, maar men ervaart het wel, zeker op de havo, als overladen. Daarnaast bestaat er twijfel over de invoering van oriëntatiekennis als onderwerp van het centraal examen.

Er wordt nog weinig van de mogelijkheid gebruik gemaakt om bij het thema 'De geschiedenis van de rechtsstaat en de parlementaire democratie' samen te werken met maaatschappijleer. Mogelijk dat daar, zeker gezien de ervaren overladenheid van het programma, winst is te boeken.

De mening van docenten dat zij in de tweede fase te weinig kunnen voortbouwen op oriëntatiekennis die leerlingen hebben opgedaan roept op zijn minst de vraag op hoe deze aansluiting kan worden verbeterd. Hetzelfde kan ook gezegd worden over de aansluiting van vmbo-tl naar havo.

Literatuur

Klap, E., Lomme, L., Montijn, M. & Westland, B. (2008), *Doen de geschiedenismethodes wat ze moeten doen? Onderzoek naar de overdracht van oriëntatiekennis in de geschiedenismethodes Feniks, Memo en Werkplaats*, geraadpleegd op 25 mei 2009

http://www2.ivlos.uu.nl/geschiedenis/didactiek/downloads/Doen_de_geschiedenismethodes_wat_ze_moeten_doen.doc.

Koers, H., Reede, F., Veldhuis, T. (2008). *Terug naar de tijdbalk, Een vergelijkend onderzoek naar lesmethoden voor het geschiedenisonderwijs*, geraadpleegd op 25 mei 2009

http://www2.ivlos.uu.nl/geschiedenis/didactiek/downloads/Terug_naar_de_tijdbalk.pdf

Website van de VGN, <http://www.vgnkleio.nl>

Bijlage

De vragen uit de enquête

Enquête geschiedenis 2009

Vragenlijst

Graag invullen voor de situatie in het schooljaar 2008-2009

Wilt u, indien mogelijk, de enquête invullen voor zowel havo als vwo. U kunt echter ook alleen de vragen voor havo of vwo invullen.

Deze enquête bevat 50 vragen.

Contacttijd

1. Hoeveel uren geschiedenis heeft een **havo** leerling in leerjaar 4?

- 2
- 3
- 4
- 5

Elke les duurt

- 30 min
- 40 min
- 45 min
- 50 min
- 60 min
- 70 min
- 75 min
- anders, nl

2. Hoeveel uren geschiedenis heeft een **havo** leerling in leerjaar 5?

- 2
- 3
- 4
- 5

Elke les duurt

- 30 min
- 40 min

- 45 min
- 50 min
- 60 min
- 70 min
- 75 min
- anders, nl

3. Hoeveel lessen geschiedenis heeft een **vwo** leerling in leerjaar 4?

- 2
- 3
- 4
- 5

Elke les duurt

- 30 min
- 40 min
- 45 min
- 50 min
- 60 min
- 70 min
- 75 min
- anders, nl

4. Hoeveel lessen geschiedenis heeft een **vwo** leerling in leerjaar 5?

- 2
- 3
- 4
- 5

Elke les duurt

- 30 min
- 40 min
- 45 min
- 50 min
- 60 min
- 70 min
- 75 min
- anders, nl

5. Hoeveel lessen geschiedenis heeft een **vwo** leerling in leerjaar 6?

- 2
- 3
- 4

5

Elke les duurt

30 min

40 min

45 min

50 min

60 min

70 min

75 min

anders, nl

6. Is er op het **vwo** een verschil in de totale hoeveelheid contacttijd tussen C&M (480 slu) en E&M (440 slu)

ja

nee

7. Op welke wijze geeft u vorm aan het extra thema voor het profiel C&M op het vwo?

als een schoolexametoets over een extra onderwerp

als praktische opdracht

anders, nl

Leerstof

8. Hoe wordt de leerstof aangeboden?

Havo 4

alleen oriëntatiekennis

alleen thema's

zowel oriëntatiekennis als thema's

Havo 5

alleen oriëntatiekennis

alleen thema's

zowel oriëntatiekennis als thema's

Vwo 4

alleen oriëntatiekennis

alleen thema's

zowel oriëntatiekennis als thema's

Vwo 5

- alleen oriëntatiekennis
- alleen thema's
- zowel oriëntatiekennis als thema's

Vwo 6

- alleen oriëntatiekennis
- alleen thema's
- zowel oriëntatiekennis als thema's

9. In welk leerjaar behandelt u het verplichte thema 'De geschiedenis van de rechtsstaat en de parlementaire democratie'?

- havo 4
- havo 5

- vwo 4
- vwo 5
- vwo 6

10. Ik behandel het verplichte thema 'De geschiedenis van de rechtsstaat en de democratie':

- na de behandeling van de tijdvakken 8, 9
- na de behandeling van de tijdvakken 8, 9 en 10
- voor de behandeling van de tijdvakken 8, 9 (eventueel 10)
- gelijktijdig met de behandeling van de tijdvakken 8, 9 (eventueel 10)

11. Stemt u de behandeling van het thema 'De geschiedenis van de rechtsstaat en de democratie' op enigerlei wijze af met het vak maatschappijleer/maatschappijwetenschappen (waar de werking van democratie en rechtsstaat twee domeinen zijn)?

- ja
- nee

Schoolexamens

12. Schoolexamen op de havo

Ik geef

- 0
- 1
- 2
- 3
- 4
- 5
- 6
- 7
- 8

schoolexamens in **havo 4** en

- 0
- 1
- 2
- 3
- 4
- 5
- 6
- 7
- 8

schoolexamens in **havo 5**

13. Schoolexamen op het vwo

Ik geef

- 0
- 1
- 2
- 3
- 4
- 5
- 6
- 7
- 8

schoolexamens in **vwo 4** en

- 0
- 1
- 2
- 3
- 4
- 5
- 6
- 7
- 8

schoolexamens in **vwo 5** en

- 0
- 1
- 2
- 3
- 4
- 5
- 6
- 7

8

schoolexamens in **vwo 6**

14. Toetst u de onderwerpen van het centraalexamen in het schoolexamen?

- ja, een
- ja, twee
- nee

15. Toetst u in schoolexametoetsen gewijd aan de tijdvakken ook de kennis van voorgaande tijdvakken?

- altijd
- soms
- nooit

16. Toetst u in schoolexametoetsen gewijd aan een thema ook de (reeds eerder behandelde) oriëntatiekennis?

- altijd
- soms
- nooit

17. Maakt u in uw schoolexamens gebruik van de examens nieuwe stijl uit de pilot examens?

- in elk schoolexamen
- soms
- nooit

18. Gebruikt u vragen uit schoolexametoetsen van collega's op de community website Histoforum?

- in elk schoolexamen
- soms
- nooit

19. Gebruikt u andere toetsvormen dan de schriftelijke toets met open en/of gesloten toetsvragen? (meerdere antwoorden mogelijk)

- ja, mondelinge toets(en)
- ja, werkstukken
- ja, mondelinge presentatie door leerlingen
- nee
- anders, nl

--

20. Hoe maakt u onderscheid tussen een havo- en een vwo-niveau in schoolexamens die over eenzelfde onderwerp gaan? (meer antwoorden mogelijk)

- de vwo-leerlingen bestuderen **meer** stof.
- de vwo-leerlingen bestuderen **andere** stof.
- het onderscheid wordt (vooral) gemaakt in de toepassing van historisch redeneren/vaardigheden.
- ik heb geen duidelijk criterium. Het vwo-niveau wordt meer op intuïtie bepaald.
- anders, nl

Herkansingsregeling

21. Hoeveel herkansingen hebben de leerlingen op de **havo**?

Havo 4

- 0
- 1
- 2
- 3
- 4

Havo 5

- 0
- 1
- 2
- 3
- 4

22. Hoeveel herkansingen hebben de leerlingen op het **vwo**?

Vwo 4

- 0
- 1
- 2
- 3
- 4

Vwo 5

- 0
- 1
- 2
- 3
- 4

Vwo 6

0

1

2

3

4

eventuele toelichting

--

Methode

23. Gebruikt u een methode van een educatieve uitgever?

ja, alleen het tekstboek

ja, alleen het werkboek

ja, zowel het tekstboek als het werkboek

nee

24. Welke methode gebruikt u op de havo en bent u tevreden over de gekozen methode?

Feniks, ik ben ontevreden, matig tevreden, tevreden, zeer tevreden

Geschiedeniswerkplaats, ik ben ontevreden, tevreden, redelijk tevreden, zeer tevreden

Memo, ik ben ontevreden, matig tevreden, tevreden, zeer tevreden

Sprekend Verleden, ik ben ontevreden, matig tevreden, tevreden, zeer tevreden

25. Welke methode gebruikt u op het vwo en bent u tevreden over de gekozen methode?

Feniks, ik ben ontevreden, matig tevreden, tevreden, zeer tevreden

Geschiedeniswerkplaats, ik ben ontevreden, matig tevreden, tevreden, zeer tevreden

Memo, ik ben ontevreden, matig tevreden, tevreden, zeer tevreden

Sprekend Verleden, ik ben ontevreden, matig tevreden, tevreden, zeer tevreden

26. Gebruikt u voor de thema's een methode van een educatieve uitgever of gebruikt u ander materiaal? (*meer antwoorden mogelijk*)

katernen van een uitgever

eigen materiaal

materiaal van collega's

materiaal van internet

anders, nl.

27. Gebruikt u voor het thema Geschiedenis van de democratie en de rechtsstaat een katern/hoofdstuk van een educatieve uitgever of gebruikt u ander materiaal? *(meer antwoorden mogelijk)*

- katernen van een uitgever
- eigen materiaal
- materiaal van collega's
- materiaal van internet
- anders, nl.

Het nieuwe examenprogramma

28. In hoeverre bent u tevreden over het nieuwe examenprogramma in zijn totaliteit?

- zeer tevreden
- tevreden
- matig tevreden
- ontevreden

Toelichting

29. In hoeverre bent u tevreden over het onderdeel oriëntatiekennis?

- zeer tevreden
- tevreden
- matig tevreden
- ontevreden

Toelichting

30. In hoeverre bent u tevreden over het onderdeel thema's?

- zeer tevreden
- tevreden
- matig tevreden
- ontevreden

Toelichting

31. In hoeverre bent u tevreden over het domein Geschiedenis van de democratie en de rechtsstaat?

- zeer tevreden
- tevreden
- matig tevreden
- ontevreden

Toelichting

32. Welke knelpunten ervaart u met betrekking tot het nieuwe geschiedenisprogramma op de **havo**? (meerdere antwoorden mogelijk)

- te weinig tijd om alle tijdvakken naar behoren te kunnen behandelen
- het programma vereist een leesvaardigheid die havo leerlingen onvoldoende beheersen
- de aansluiting van vmbo-t -havo
- de aansluiting onderbouw-bovenbouw
- het aanbrengen van verschil in de toetsvragen van havo en vwo
- geen
- anders, nl

33. Welke knelpunten ervaart u met betrekking tot het nieuwe geschiedenisprogramma op het **vwo**? (meerdere antwoorden mogelijk)

- te weinig tijd om alle tijdvakken naar behoren te kunnen behandelen
- het programma vereist een leesvaardigheid die vwo leerlingen onvoldoende beheersen
- de aansluiting onderbouw-bovenbouw
- het aanbrengen van verschil in de toetsvragen van havo en vwo
- geen
- anders, nl.

34. Wanneer moet het nieuwe examenprogramma ook voor wat betreft het centraal examen worden ingevoerd op de **havo** volgens u?

- 2010
- 2011
- 2012
- 2013
- niet

35. Wanneer moet het nieuwe examenprogramma ook voor wat betreft het centraal examen worden ingevoerd op het **vwo** volgens u?

- 2010
- 2011
- 2012
- 2013
- niet

36. Bent u voor of tegen een flexibele invoering van oriëntatiekennis in het ce (een school mag dan gedurende een beperkt aantal jaren zelf bepalen wanneer het nieuwe examenprogramma ook voor wat betreft het centraal examen wordt ingevoerd)

- voor
- tegen
- geen mening

Aansluiting onderbouw-bovenbouw

37. Is geschiedenis op uw school in de onderbouw van havo en vwo onderdeel van een leergebied Mens en Maatschappij?

- ja
- nee
- nee, maar er is wel elke periode een projectweek

38. Kunt u in de bovenbouw-**havo** voortbouwen op oriëntatiekennis betreffende de tijdvakken die reeds in de onderbouw is aangebracht?

- ja, in voldoende mate
- enigszins, maar niet voldoende.
- helemaal niet

39. Kunt u in de bovenbouw-**vwo** voortbouwen op oriëntatiekennis betreffende de tijdvakken die reeds in de onderbouw is aangebracht?

- ja, in voldoende mate
- enigszins, maar niet voldoende.
- helemaal niet

40. Zijn er op uw school wijzigingen aangebracht in het onderbouwprogramma met het oog op opbouwen van oriëntatiekennis voor de bovenbouw?

ja, er wordt meer met de tijdvakken en kenmerkende aspecten gewerkt in de onderbouw.

nee, dit was niet nodig (er werd al oriëntatiekennis aangebracht).

nee, maar dit zou wel wenselijk zijn.

41. Bent u van mening dat een eventueel tijdsprobleem met het nieuwe eindexamenprogramma kan worden opgelost door in de onderbouw een betere basis van oriëntatiekennis te leggen?

ja.

nee.

geen mening / in mijn situatie niet van toepassing.

Aansluiting vmbo-t-havo

42. Hoe kwalificeert u - over het algemeen - de prestaties van havo leerlingen die afkomstig zijn van vmbo-t voor het vak geschiedenis?

goed

voldoende

onvoldoende

slecht

43. Hebben leerlingen, afkomstig van vmbo-t voldoende voorkennis (oriëntatiekennis) van geschiedenis (vooropgesteld dat zij geschiedenis in hun pakket hebben)?

in ruime mate

in voldoende mate

in onvoldoende mate

Algemene vragen

44. In welke afdeling geeft u les?

havo

vwo

beide

45. Kent u de website van de VGN?

ja

nee

46. Hoe vaak bezoekt u de website van de VGN?

vaak

geregeld

incidenteel

nooit

47. Kent u de website van de geschiedeniscommunity van de Digitale School/Histoforum?

- ja
- nee

48. Hoe vaak bezoekt u de website van de geschiedeniscommunity van de Digitale School/Histoforum?

- vaak
- geregeld
- incidenteel
- nooit

49. Maakt u gebruik van digitaal lesmateriaal op de geschiedeniscommunity van de Digitale School/Histoforum?

- vaak
- geregeld
- incidenteel
- nooit

50. Maakt u gebruik van digitaal lesmateriaal op andere websites?

- vaak
- geregeld
- incidenteel
- nooit

51. Moet er meer lesmateriaal digitaal beschikbaar komen?

- ja
- nee
- geen mening

Opmerkingen

52. Opmerkingen over kwesties die hierboven niet aan de orde zijn geweest kunt u hieronder kwijt.

SLO is het nationaal expertisecentrum voor leerplan-ontwikkeling. Al 30 jaar geven wij inhoud aan leren en innovatie in de driehoek tussen overheid, wetenschap en onderwijspraktijk. Onze expertise bevindt zich op het terrein van doelen, inhouden en organisatie van leren. Zowel in Nederland als daarbuiten.

Door die jarenlange expertise weten wij wat er speelt en zijn wij als geen ander in staat trends, ontwikkelingen en maatschappelijke vraagstukken te duiden en in een breder onderwijskader te plaatsen. Dat doen we op een open, innovatieve en professionele wijze samen met beleidsmakers, scholen, universiteiten en vertegenwoordigers uit het bedrijfsleven.

SLO

Piet Heinstraat 12
7511 JE Enschede

Postbus 2041
7500 CA Enschede

T 053 484 08 40

F 053 430 76 92

E info@slo.nl

www.slo.nl

slo